

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ**

**Український мовно-літературний факультет
імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця**

*До 300-ї річниці від дня народження
Григорія Савича Сковороди*

МАТЕРІАЛИ

**наукових читань «Структурно-семантичні складові
дискурсу», присвячених ювілею доктора філологічних наук,
професора, засновника Харківської філологічної школи
з синтаксису складного речення і тексту
Галини Федорівни Калашнікової**

18–19 травня 2022 року

ХАРКІВ

Матеріали Наукових читань «Структурно-семантичні складові дискурсу», присвячених ювілею доктора філологічних наук, професора, засновника Харківської філологічної школи з синтаксису складного речення і тексту Галини Федорівни Калашнікової. – Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. – 144 с.

Збірник матеріалів складається з двох розділів. У першому розділі розміщено привітання доктору філологічних наук, професору Галині Федорівні Калашніковій з ювілеєм, статті про становлення її наукової школи та подальший розвиток її наукових ідей у працях учнів, спогади колег, вірші поета А.Т. Гулака, присвячені Г.Ф. Калашніковій, наукова доповідь Г.Ф. Калашнікової. У другому розділі представлено тези студентів, аспірантів, кандидатів та докторів наук з актуальних проблем мовознавства. У стислій формі викладено результати досліджень з питань, що пов'язані з вивченням структурно-семантичних складових дискурсу.

Також у збірнику матеріалів репрезентовано науковий доробок Г.Ф. Калашнікової: подано список її основних наукових та навчально-методичних праць. Фото з архіву кафедри відтворюють життєвий і творчий шлях доктора філологічних наук, професора Галини Федорівни Калашнікової.

Для широкого кола філологів – науковців, викладачів і науково обдарованої молоді.

Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Протокол №8 від 17 серпня 2022 року (онлайн)

Видано за рахунок авторів.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП

Палатовська О.В., Прилуцька Я.М. З почуттям глибокої поваги, щирої любові та обожнювання вітаємо Галину Федорівну з ювілеєм!..... 5

РОЗДІЛ 1..... 7

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Наукова лінгвістична школа Г.Ф. Калашнікової..... –

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Розвиток мовознавчих ідей професора Г.Ф. Калашнікової в наукових працях учнів..... 11

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Підготовка науковців учнями професора Г.Ф. Калашнікової..... 19

Гулак А.Т. Вірші, присвячені Г.Ф. Калашніковій..... 25

Калашнікова Г.Ф. Тематика і поетика вітальних віршів А.Т. Гулака (на матеріалі збірки «Мої друзі»)..... 27

Радчук О.В. Значення аспірантського семінару професора Г.Ф. Калашнікової у науковому зростанні молодих учених..... 43

Стаканкова Т.П. Жінка. Педагог. Науковець..... 46

Степанченко І.І. «Її душі так молоде ще сяйво...» (про Г.Ф. Калашнікову)..... 49

РОЗДІЛ 2..... 52

Бикова І.А. Вербальні та невербальні засоби комунікації в китайській культурі..... –

Волощенко Є.І. Дискурс відеоблога в системі Інтернет-комунікації..... 55

Гончарова Ж.М. Морфологічна співпозиція в ліриці Марлени Рахліної як виразний та виражальний засіб..... 58

Гуліч О.О. Особливості стилю роману Л.Я. Гуревич «Плоскогір'я».. 62

Даниленко Ю.А. Репрезентація поняття «повнота» у вірші Б. Окуджави «У поета соперника нету»..... 65

Жадлун М.І. Лексико-семантична специфіка концепту *ручей* у поетичному просторі М. І. Цветаєвої..... 67

Золотько А.А. Роль дієприслівників у створенні художньої виразності поетичних творів Бориса Слуцького..... 71

Козлова А.Г. «Образ-мотив» “слово” в ліриці Марлени Рахліної..... 75

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ РОМАНА Л.Я. ГУРЕВИЧ «ПЛОСКОГІР'Я»

О.О. Гуліч (Харків, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3846-1916>

Роман Л.Я. Гуревич «Плоскогір'я» був написаний у 1897 році. Це рубіж XIX-XX століть – період, що акумулює минуле та майбутнє, синтезує традиційне та новаторське. Літературна мова, народжена культурою межі століть, – це також «гармонія протилежностей»: високих книжково-письмових традицій «золотого століття», що минає, розквіт журнальної публіцистики, спрямованої на широку демократизацію мови; поява новаторських індивідуально-авторських естетичних систем.

Л.Я. Гуревич – яскравий представник цієї доби. Вихована на ідеалах пізньонародницької літератури, вона все ж таки визнавала неминучість виникнення нової художньої системи й чимало зробила для популяризації творів російського символізму як співвласник відомого на той час журналу «Північний вісник», автор книги «Література та естетика». Але приймаючи необхідність змін, вона однак прагнула зберегти спадщину російського реалізму, закликала використовувати його досягнення і в літературі, і в театрі. Роман Л.Я. Гуревич «Плоскогір'я» загубився в багатій белетристичній спадщині епохи межі століть і подією в ній не став, проте він відбиває найважливіші процеси культурного життя тієї пори, дає можливість пролити світло на різні форми літературно-критичної свідомості свого часу, висвітлити особливості розвитку белетристики, які по сьогодні залишаються на периферії дослідницької уваги, зосередженої на історії символізму.

Перш ніж розглядати стиль роману «Плоскогір'я», треба згадати про його жанр. Визначаючи жанр твору, можна зауважити, що в романі не лише зображено панорамну картину соціальних вдач і проблем, а й розкрито внутрішній світ героїв, що дає нам підставу назвати «Плоскогір'я» соціально-психологічним романом. Побут у романі є лише тлом, на якому розгортаються картини соціального життя. Так, зображуючи побут глухого містечка, автор підкреслює типовість обстановки: *Скрізь у цих маленьких будиночках було все так, як і в нього: образливі, дурні турботи і чвари, приставання жінок, писк дітей. У всіх так само тісно, такі ж вузькі і низькі кімнати, як коробки* (Гуревич, 1896, с. 186). Цей опис передає негативне ставлення героя до навколишньої рутини.

Внутрішній світ і свідомість героїв Л.Я. Гуревич розкриває, використовуючи діалоги та монологи. На її думку, «нічого шукати якихось нових думок у діалогах дійових осіб, а лише матеріали для їхньої характеристики» (Фідлер, 2008, с. 67). Критики вважали, що «невірність цього прийому багато в чому нашкодила романові». Взагалі можна дорікати автору в розтягнутості розповіді, але завдяки множинним монологічним роздумам головних героїв стають зрозумілими мотиви їхніх вчинків, їхня життєва позиція. У цьому творі Л.Я. Гуревич розкрила себе як майстер внутрішнього монологу. Головні герої «Плоскогір'я» постають людьми рефлексуючими, що аналізують усе, що відбувається не тільки навколо них, а й у їхній душі. Вона писала: «Деякі з моїх героїв передаються в розмовах, міркуваннях, але ці розумування цікавили мене лише як розумовий вираз певного душевного складу» (Фідлер, 2008, с. 68). Розуміння внутрішнього світу героїв, їхніх переживань, проникнення в глибину душі людини – ось те, чим «Плоскогір'я» вигідно відрізняється від творів жінок – сучасниць Л.Я. Гуревич.

Мова героїв роману індивідуалізована, авторка використовує її як важливий засіб створення образу. Так, наприклад, мова адвоката Суровцева вишукана, пишномовна. Автор-оповідачка схарактеризувала її так: *Мова його була вільна, легковажно-смілива, часом не без грайливості* (Гуревич, 1896, с. 189). Суровцев вміло впливає на співрозмовників словами: *«Ми звикли поєднувати наші найкращі почуття з прозовими життєвими комбінаціями. Не лякайтеся цього слова: я говорю прозою, тому що життя завжди є проза... Однак, що ж це ми йдемо всі проїжджою дорогою – немов пілігрими!»* – *Зауважив Суровцев, і в тоні його відчулася грайливість людини, задоволеної собою і дією своїх слів* (Гуревич, 1896, с. 212). Образ Суровцева авторка створює не вимальовуючи портрет, а за допомогою мовної характеристики: *Словолюбний гість не вгавав. Аркадій Павлович Суровцев, як людина впевнена в чарівності свого красномовства, говорив жваво, не соромлячись, ні на кого зокрема не дивлячись, але уважно стежачи за враженням* (Гуревич, 1896, с. 202).

Неосвічена Феня більше мовчить, мова її уривчаста, не завжди вона може висловити свою думку:

- *Щоб взяти ...* – заговорила вона, – *щоб від неї до себе...*
- *Що взяти, Феню?* – запитав Андрій.
- *Щоб мене... до себе... Я не можу в неї!* (Гуревич, 1896, с. 258)

У промові Фені багато просторічних висловів: «Куди?», «Чаво?». Один із героїв сказав про Феню: *Ех, ти... Ось... ось... Мова ж у тебе не дуже спритна!* (Гуревич, 1896, с. 219). Внутрішніх монологів у Фені практично немає.

Особливо важливою та виразною є мовна характеристика головного героя роману, Тропініна. Авторці вдалося передати різницю у промові Андрія-юнака та дорослого Тропініна, що підкреслює ті зміни, які відбулися в ньому за 8 років. У юності Андрію постійно доводилося контролювати свою мову, уникати слів, що видають його соціальне походження. Не завжди це йому вдавалося: *Що ви зволили сказати? – перепитав він і відразу розсердився він за це слово “зволили”* (Гуревич, 1896, с. 180). Уперше потрапивши у світське суспільство, Андрій мовчав, у розмову не вступав, лише відповідав на запитання: *По батькові? – Андрію Васильовичу, – сказав він не зовсім твердим голосом, відчуючи приплив подяки* (Гуревич, 1896, с. 212). Постійне прагнення самовдосконалення призвело Тропініна до вміння чітко, ясно викладати свої думки. Промова Андрія стала впевненою, що відбивало його високу самооцінку, але позбавленою емоцій: *Я мало розумію музику, – сухо сказав Андрій* (Гуревич, 1896, с. 242). Він небагатослівний, сам говорить: *Розмови порожні, плутанина* (Гуревич, 1896, с. 242). У розмови він ні з ким не вступає, мова його дратівлива й переривчаста. На відміну від зовнішньої мови, внутрішні монологи Тропініна великі, він багато міркує сам із собою. Таким чином, використовуючи контраст між зовнішньою та внутрішньою формою мови героя, Л.Я. Гуревич підкреслила дисгармонію, яка панувала в його душі й мучила його.

Роман Л.Я. Гуревич «Плоскогір'я» є характерним прикладом белетристики кінця ХІХ – початку ХХ ст. Йому притаманні стереотипність, схематичність основних сюжетних ходів, зайва деталізація, мовна характеристика героїв, їхня шаблонність. Творча спадщина Л.Я. Гуревич не претендувала на великі узагальнення, але все ж таки зверталася до духовних шукань людини тієї епохи. Белетристика цього періоду обрала своїм героєм «не героя», що відбилося на семантиці назв творів. «Плоскогір'я» означає одночасно площину, вульгарність, відсутність поривань, справжніх злетів на духовні вершини.

Вивчення літературної спадщини Л.Я. Гуревич в історико-літературному контексті межі століть здатне заповнити суттєву прогалину в історії літератури тієї доби, пов'язану з несимволістськими формами

літературної творчості, долею народницької естетики в новій соціокультурній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

Вишницька, Ю В. Аналіз та інтерпретація художнього тексту. К., 2012. 202 с.

Галустова, К.Г. Сучасні методичні моделі вивчення художнього тексту. Запоріжжя, 2010. С. 36–42.

Гуревич, Л.Я. Плоскогорье [Текст], 1896. 360 с.

Фідлер, Ф. Зі світу літераторів: Характери та судження. М.: НЛЮ, 2008. 864 с.

Holub, I.V. *Stilistika russkoho yazyka: uchiebnik dlia akadiemicheskoho bakalavriata [Stylistics of the Russian language: a textbook for academic undergraduate studies]*. М.:Izdatielstvo Yurait, 2017. 445 s.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПОВНОТА» У ВІРШІ

Б. ОКУДЖАВИ «У ПОЭТА СОПЕРНИКА НЕТУ»

Ю.А. Даниленко (Сіань, КНР)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1754-6571>

Польська дослідниця А. Вежбицька у роботі «Семантичні універсалії та ‘примітивне мислення’» виокремлює деякі важливі мовні універсалії. Серед них – поняття «все», оскільки на ньому ґрунтуються ідеї, фундаментальні для всієї європейської культури (Вежбицькая, 1997, с. 308). На нашу думку, до них можливо віднести розуміння особистого та загального, життя та смерті, творчості та спадщини тощо. У слов’янських мовах поняття «повнота» лексикалізовано у ряді займенників, показниками часу та простору є прислівники, що включають значення ‘все’: в російській мові, зокрема, це прислівники *всегда*, *везде* та *всюди* (Скоробогатова, 2021, с. 178).

Розглянемо репрезентацію поняття «повнота» на прикладі вірша Б. Окуджави «У поэта соперника нету». *У поэта соперника нету – / Ни на улице и ни в судьбе. / И когда он кричит всему свету, / Это он не о вас – о себе. // Руки тонкие к небу возносит, / Жизнь и силы по капле губя. / Догорает, прощенья просит.../ Это он не за вас – за себя. // Но когда достигает предела, / И душа отлетает во тьму / Поле пройдено, сделано дело... / Вам решать: для чего и кому. // То ли мед, то ли горькая чаша, / то ли адский огонь, то ли храм... / Все, что было его – нынче ваше. / Все для вас. Посвящается вам.* (Б. Окуджава). Цей твір – поетичне

Наукове видання

Матеріали

Наукових читань «Структурно-семантичні складові дискурсу»,
присвячених ювілею доктора філологічних наук, професора,
засновника Харківської філологічної школи з синтаксису
складного речення і тексту
Галини Федорівни Калашнікової
(18–19 травня 2022 року, м. Харків)

Збірник тез наукових доповідей

Редакційна колегія

О.І. Артюх, кандидат філологічних наук, доцент.
О.В. Палатовська, доктор філологічних наук, доцент.
О.В. Радчук, доктор філологічних наук, доцент.
О.О. Скоробогатова, доктор філологічних наук, доцент.

Відповідальний за випуск: О.В. Радчук
Комп'ютерна верстка: О.І. Артюх

Тези друкуються в авторській редакції

Відповідальність за дотримання вимог
академічної доброчесності та зміст несуть автори

Підписано до друку 17.06.2022. Ум. друк. арк. 9

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Україна, 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 29